

Mario Kovač

Močvara i ATTACK! - inkubatori nezavisne zagrebačke scene

Močvara

Kada se daleke 1995. godine grupica entuzijasta odvažila krenuti u "nemoguću misiju" poboljšanja kulturne slike Zagreba, ništa nije bilo na njihovoj strani. Osnovna ideja bila je obogatiti kulturnu ponudu grada događanjima kakva su i sami htjeli vidjeti. U početku su osnovali udrugu nazvanu URK (Udruženje za razvoj kulture) te ponajviše planirali koncerte i glazbene sadržaje, ali već na prvim sastancima pokazala se potreba i za organiziranjem raznovrsnijega kulturnog sadržaja: kazališta, izložbi, tribina... Kroz prvih nekoliko godina uglavnom vlastitim novcem i bez značajnije pomoći institucija (osim povremenih jednokratnih pomoći od zaklade Soros) organizirali su desetke koncerata, događanja i slušaonica te polako skupljali kritičnu masu prijatelja koji su na tim događanjima znali biti i publika i izvođači i osoblje. Programi su se ostvarivali u raznim prostorima (klub studenata na Filozofskom fakultetu poznatiji kao "Rupa", dvorana Pauk na Savi, livada Ponikve, razna atomska skloništa i skladišta...), a novac zarađen prodajom ulaznica i pića koristio se za

organiziranje novih događanja i kupnju vlastite tehničke opreme. Pri tome je važno istaknuti kako je znatan broj glazbenih bendova prepoznao ovu inicijativu kao pozitivnu te su svirali uglavnom bez honorara ili za putne troškove i smještaj (kad su u pitanju bili bendovi koji nisu bili iz okolice Zagreba). Za organizaciju programa u toj je ranoj fazi uglavnom bio zadužen Kornel Šeper, a za njihovo tehničko izvođenje Marko Matošić. Obojica su još uvijek aktivni u URK-u.

Ubrzo se iskristaliziralo da je za kontinuitet i kvalitetni razvoj nezavisne scene potrebno imati i stalni prostor, klub koji bi postao žarište svih navedenih događanja i ideja. I tako URK 1999. godine unajmljuje skladište u Runjaninovoj ulici (na mjestu današnjega kluba "Krivi put") koje uskoro postaje središte alternativne glazbene ponude grada. Iz te rane faze Močvare bitno je spomenuti suradnju s kazališnim festivalom FAKI (Festival alternativnog kazališnog izričaja) koji je bio svojevrsni probni okvir nezavisne kazališne scene te su tamo neke od svojih prvih performansa izvodili danas etablirani kazalištarci (Anica Tomić, Oliver Frljić, Miran Kurspahić...), a česta su bila i gostovanja "većih" imena. Tako je, na primjer, Zijah Sokolović s monodramom *Cabares, cabarei* po prvi put nakon rata u Hrvatskoj nastupio baš u prostoru Močvare gdje ga je došao gledati Matko Raguž i nakon toga pozvao ga na suradnju s EXIT-om. Iste godine čak je i Eurokaz jednu

Močvara, Runjaninova ulica

Močvara, sajam stripa i ploča

Močvara, Tigrova mast

Močvara, Zlobubnjarska radionica

Zatvaranje Močvare 2008. godine

Trebale bi nam stranice i stranice papira da navedemo na tisuće događanja koje su močvarci ponudili gladoj publici: više od tisuću koncerata i glazbenih slušaonica, na stotine izložbi, predstava, filmskih projekcija, druženja, hepeninga, performansa... Kroz prostor Močvare je u proteklih jedanaest godina prošlo gotovo pola milijuna posjetitelja.

Osim Eurokaza i FAKI-ja, bitno je naglasiti da je Močvara bila (i još uvijek jest) čest suradnik i svojevrsni udomitelj i mnogim drugim kazališnim festivalima poput KRADU (Kazališna revija akademije dramske umjetnosti), TEST! (Teatar studentima!), Festival novog cirkusa...

predstavu smjestio u Močvarin prostor – legendarni tekst Zvonimira Bajsica *Varalice* u režiji Ivana Kušana (glumili su Slavko Brankov i Žarko Potočnjak). Zajedno s netom osnovanim ATTACK!-om, Močvara postaje možda i najvažniji čimbenik prave pozitivne eksplozije kreativnosti te i nakon selidbe u sadašnji prostor Tvornice Jedinstvo zadržava visok nivo klupske ponude. Osim Eurokaza i FAKI-ja, bitno je naglasiti da je Močvara bila (i još uvijek jest) čest suradnik i svojevrsni udomitelj i mnogim drugim kazališnim festivalima poput KRADU (Kazališna revija akademije dramske umjetnosti), TEST! (Teatar studentima!), Festival novog cirkusa... Kroz svoj redoviti kazališni program KUM (Kazalište u Močvari) klub je sve ove godine održavao regionalnu razmjenu predstava i performansa te tako opstao kao jedini stalni poligon za prezentaciju nezavisne kazališne scene, pri čemu su najčešći gosti dolazili iz susjednih država, primjerice, Slovenije, BiH i Srbije.

Besmisleno je i početi nabrajati bitna imena svjetske glazbe koja su gostovala u Močvari, trebale bi nam stranice i stranice papira da navedemo na tisuće događanja koje su močvarci ponudili gladnoj publici: više od tisuću koncerata i glazbenih slušaonica, na stotine izložbi, predstava, filmskih projekcija, druženja, hepeninga, performansa... Kroz prostor Močvare je u proteklih jedanaest godina prošlo gotovo pola milijuna posjetitelja, a brojka bi sigurno bila znatno viša kada bismo im pridružili sve one koji su Močvarine programe posjetili tijekom brojnih gostovanja po drugim gradovima. Tako je, primjerice, u sklopu događanja kao što su Otokultivator (na otoku Visu) i Močvara u Karanteni (Dubrovnik) održano na desetke radionica (likovna, glazbena, dramska, etno, zlobubnjarska, ekološka, gastronomska, "uradi sam" majstorska, tonska, biciklistička, radionica izrade mozaika...) koje su okupile na stotine polaznika. Od važnijih programa pokrenutih u Močvari valja istaknuti i Seasplash Reggae

Festival koji je postao vodeći regionalni festival u svom glazbenom žanru (reggae, dub, dubstep, pripadajući elektronski podžanrovi), a održava se svakoga ljeta u okolici Pule, te Human Rights Film Festival koji projekcije filмова o ljudskim pravima prikazuje širom Hrvatske.

Prostor kluba Močvara značajan je i za nezavisnu kazališnu i performersku scenu, jednim dijelom zato što su ga mnoge grupe koristile kao prostor za probe, a ponajviše zato jer je u njemu izveden čitav niz značajnih izvedbi: Fraktal Falus Teatar nastupao je u suradnji sa Zidarom Betonskym, najutjecajniji performans Schmrzt teatra *Millenium Marijuana March* dovršen je upravo na tom mjestu, Robert Franciszty tu je izveo *Hijeronanariju tijela*, a u klubu su nastupali i Le Cheval, BADco., Kazalište slijepih i slabovidnih "Novi Život", Pagan Future Theatre iz Srbije, In Kharms Way Teda Milтона iz Velike Britanije i uistinu brojni drugi. Uz performativna i galerijska događanja, Močvara je imala i bogat književni program: književne tribine koje je vodio Roman Simić te večeri slam poezije s gostovanjima najznačajnijih mladih pjesnika Europe (Wehwalт Koslowsky, Markim Pause, Dirk Huelstrunk...).

Močvara je međunarodno priznata i kao klub koji je nevjerojatno mnogo postigao u dizanju kvalitete dizajna plakata. U dva navrata Močvarin dizajnerski tim predstavljao je Hrvatsku na Biennalu mladih umjetnika Europe i Mediterana visoko podigavši standarde koje su drugi klubovi morali pratiti. Plakati za najavu koncerata počeli su i kod nas biti priznata umjetnička forma, nešto što je do tada bilo ekskluzivno pravo visoko dotiranih galerija i muzeja, a zbog onih Močvarinih zagrebački zidovi postali su puno zanimljiviji slučajnim prolaznicima. Može se bez pretjerivanja reći da su neki od vodećih novijih ilustratora i stripaša (Igor Hofbauer, Ivana Armanini, Ivan Eror...) svoj zanat pekli upravo u Močvari.

Od 2000. godine nadalje, kvaliteta programa Močvare prepoznata je i od državnih i gradskih vlasti te one počinju nešto obilnije sufinancirati program kluba. Ta svota godišnje u prosjeku iznosi stotinjak tisuća kuna, što je još uvijek malo u usporedbi s brojnim manje produktivnim, a izdašno financiranim gradskim institucijama i kulturnim centrima, pogotovo kad se uzme u obzir da program Močvare pokriva znatan dio nekomercijalnih aktivnosti koje su

u opisima djelovanja dotičnih institucija: prestižna galerija "Močvara", filmske projekcije ponedjeljkom (mahom nezavisni dokumentarni i igrani filmovi) te brojne tribine vezane uz "alternativne" teme.

Od osnivanja do danas Močvara gaji imidž kluba bez predrasuda, otvorenoga svim kreativcima bez obzira na njihovu nacionalnost, rasu, seksualnu orijentaciju, godine ili bilo koji drugi čest čimbenik diskriminacije. Među prvima je nakon rata ugostila umjetnike iz Srbije i Crne Gore, tadašnje SRJ (Darkwood Dub, Atheist Rap, Boban Marković, Obojeni program...), što je u poslijeratno doba bilo poprilično hrabro. Takva hrabrost je za sobom povlačila i opasne neprijatelje. Stalni pritisak na Močvaru vršile su česte inspekcije koje su cjepidlačile s papirologijom (na taj način nikada nisu zlostavljale "popularnije" klubove), ZAMP je zabranjivao koncerte glazbenika iz Srbije pod izlikom neposjedovanja radnih dozvola, a prodesničarski novinari klub su prozivali "leglom narkomanije", iako se u čitavoj njegovoj povijesti nije dogodio ni jedan incident toga tipa usprkos čestim policijskim racijama. Naravno da se zbog takve reputacije u konačnici morao dogoditi i fizički napad na Močvaru.

U rujnu 2001. godine na filmsku večer u Močvaru uletjelo je četrdesetak maskiranih napadača koji su bejzbolskim palicama, šipkama i lancima napali posjetitelje kluba, mahom mlade studente i studentice, a usto su stigli i demilirati veći dio kluba. Taj događaj obilno je popraćen u medijima i iako su dosta brzo pronađeni inicijatori napada, mahom pripadnici desničarskih stranaka i organizacija, nikada nije donesena ni jedna presuda te je slučaj u međuvremenu pao u zastaru. Onome tko je odrastao u devedesetima potpuno je jasno kako i zašto se takva vrsta nasilja tolerirala sve te godine. Pozitivna nuspojava toga incidenta bila je to što je šira umjetnička zajednica prepoznala važnost Močvare za razvoj nezavisne scene te su zaredali mnogobrojni izrazi potpore. Nisu se zaustavili samo na riječima, nego su u prostoru kluba počeli gostovati i brojni domaći umjetnici i festivali poput Vlaste Delimar, Damira Bartola Indoša, BADco. (koji su čak za diskografsku etiketu "Zvuk močvare" izdali CD Ivane Sajko "Misa za predizbornu šutnju") te Eurokaz.

Nakon što su vlastitim sredstvima (riječ je o desecima tisuća kuna zarađenih vlastitim programom, a ne na teret

poreznih obveznika) močvarci obnovili i doveli u funkcionalno stanje veliku dvoranu Tvornice Jedinstvo, grad Zagreb pokazao je mačehinski odnos prema klubu. Usprkos činjenici da sama nije uložila ni kune u taj prostor, gradska vlast je Močvari bahato oduzela pravo na njegovo korištenje, a nakon protesta URK-ovaca klubu je oduzeta i dozvola za djelovanje te je 11. svibnja 2008. zatvoren. Kulturna javnost ponovno je stala u obranu kluba, ali ni snažna potpora institucija ni deseci tisuća potpisa nisu pomogli te je ostao zatvoren više od godinu dana. Najveću potporu Močvari u tom je razdoblju pružio Savez nezavisnih udruga Klubtura/Clubture, mreža organizacija koja je URK-u omogućila da nastavi djelovati organizirajući svoje programe kroz gostovanja u tuđim prostorima. Tek se uoči lokalnih izbora gradska vlast smilovala i vratila klubu dozvolu, vjerojatno uzevši u obzir kako mlade glasačko tijelo gleda na čitavu tu situaciju. Tako se 21. svibnja 2009. Močvara ponovno otvorila u prostoru Tvornice Jedinstvo, čime je, nadajmo se zauvijek, prekinuta višegodišnja travkavica natezanja s gradskim vlastima.

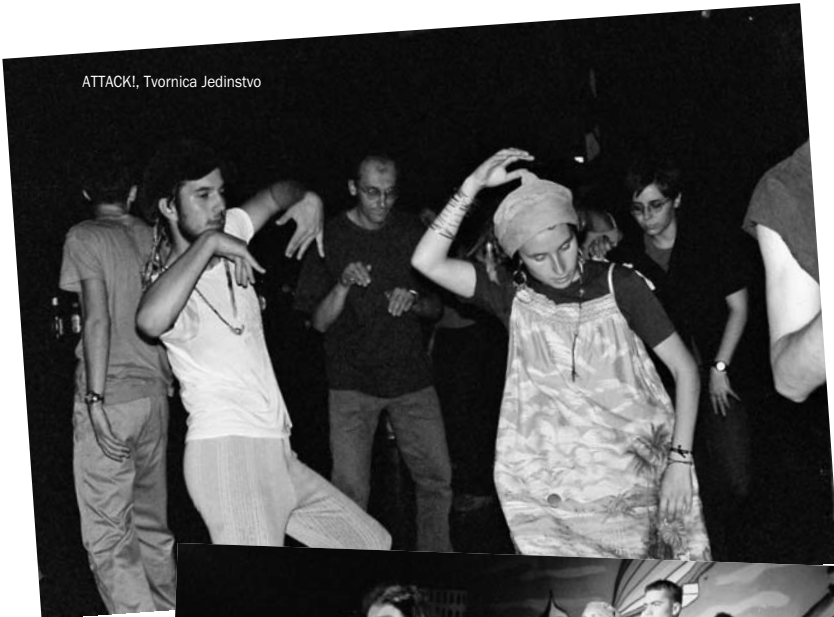
ATTACK!

Nekako paralelno s Močvarom svoj pečat kulturnoj sceni Zagreba dala je i Autonomna tvornica kulture, poznatija pod nazivom ATTACK!. Krajem 1997. godine okupila se šarena kritična masa aktivista, umjetnika, ekologa i alternativaca "raznih fela" koji su osjetili potrebu za zajedničkim krovom. Prva veća akcija koju su izveli bio je buvljak na Trgu Francuske Republike u listopadu iste godine na kojem su se osobnim donacijama građana počela skupljati sredstva za unajmljivanje prostora. Nakon gotovo pola stoljeća komunističkoga modela financiranja podobnika i nešto manje od jednoga desetljeća stihijskoga modela pretvorbe, ovakva vrsta želje za samofinanciranjem koje ne ovisi o državnim jaslama bio je potpuni novum na umjetničkoj sceni Hrvatske. Prva voditeljica ATTACK!-a, prva među jednakima, postaje Vesna Janković.

Početno udomljavanje ove šarene menažerije je neslavno

Za razliku od Močvare kojoj je osnovno područje djelovanja uvijek bila glazba, ATTACK! od samoga početka u središte svoga zanimanja stavlja društveni aktivizam prezentirajući ga kroz umjetnost.

ATTACK!, Tvornica Jedinstvo

Millenium Marijuana March

ATTACK!, plenum

Močvara, Odron, Baš beton i stupovi društva

Millenium Marijuana March

Schmrtz teatar

ATTACK!, FAKI

Močvara

The Schizoid Wiklers

propalo. Vlasnik prostora u Hebrangovoj koji je prvotno pristao iznajmiti prostor atakovcima naglo je, usprkos već potpisanim ugovorima, otkazao, pročitavši na popisu udruga i jednu anarhističku (ZAP – Zagrebački anarhistički pokret) te jednu lezbijku (Kontra) udrugu. Atakovci su reagirali prosvjednom akcijom "Ja sam anarho lezbača"

U AKC Medika djeluje kazališna radionica s naglaskom na kazalištu potlačenih Augusta Boala, njihova cirkusko-kabaretska scena je vjerojatno najjača i najkvalitetnija na području cijele regije, dok je FAKI uspio zadržati svoju važnost kao javno gradsko događanje.

dijelilo letke u kojima se od gradskih vlasti tražio prostor za djelovanje udruge.

Kako iz grada nije bilo pozitivnih reakcija, vlastitim sredstvima (skupljenima na buvljaku donacijama građana) ubrzo nakon toga unajmiju prostor bivše Tvornice igračaka Biserka u Heinzelovoj ulici koja tako postaje okupljalište mnogih grupa srodnih svjetonazora. Za razliku od Močvare kojoj je osnovno područje djelovanja uvijek bila glazba, ATTACK! od samoga početka u središte svoga zanimanja stavlja društveni aktivizam prezentirajući ga kroz umjetnost. Galerijski prostor okuplja najzanimljivija imena s likovne i videoscene te ATTACK!-ovoj "postavi" Tihomir Milovac daje značajan prostor na 25. zagrebačkom Salonu mladih, pokreće se aktivistički video-centar koji ubrzo prerasta u producentsku kuću Fade In, organiziraju se mnogobrojne ulične akcije ("Reclaim the streets!", "Kritična masa biciklista", street art projekti...) s naglašenom ekološkom komponentom. Štoviše, na samom početku djelovanja ATTACK!-a začela se ideja o recikliranom imanju Vukomerić, dok se program "Performans četvrtkom" razvio u vrlo bitan Festival alternativnog kazališnog izričaja. Održavali su se i medijski projekti poput mjesečnoga newslettera te radijske emisije na Radiju Student, koji su pokrivali mnoga aktivističko-umjetnička događanja, a bitno je spomenuti i da je stripovska scena, pogotovo autori vezani uz časopis Komikaze, svoj prvi

dom našla upravo tamo. ATTACK! je često služio kao vjerski inkubator projektima u začetku koji bi se nakon nekog vremena osamostalili i krenuli svojim smjerom odvojeno od matice u kojoj su pokrenuti.

Kao i Močvara, ATTACK! ima reputaciju mjesta u kojem nisu dobrodošli nikakvi tipovi mržnje poput rasizma, nacionalizma, homofobije i sličnih pa nije neobično da je također bio izložen fizičkim napadima neistomišljenika. Primjerice, jedna bezazlena biciklistička akcija održana na Trgu žrtava fašizma završila je napadom skinheadsa koji su potom provallili i u prostor ATTACK!-a te teško ozlijedili dvojicu članova, Andriju Vranića i Antuna Gracina. Nakon što je prostor tvornice Biserka prodan, ATTACK! 1999. godine na godinu dana seli u nove, neprimjerene prostorije u Ulici kralja Držislava gdje više nije u mogućnosti realizirati zahtjevnije programe. Naime, prostor je bio tek nešto veći stan u stambenoj zgradi pa su u obzir dolazile tek tihe izložbe, predavanja, filmske projekcije i info-stand s čitaonicom koja je nudila čitav niz literature o alternativnim načinima života, prehrane...

Nešto aktivnije razdoblje rada ponovo se nastavlja 2001. godine prelaskom u podrumsku prostoriju Tvornice Jedinstvo na nasipu, u neposredno susjedstvo Močvare. S gradskim prostorom udruga konačno počinje dobivati i prva sredstva iz gradskoga proračuna, ali ona ne prelaze svotu od stotinjak tisuća kuna. Na žalost, u to vrijeme program ATTACK!-a polako gubi svoj prvobitni identitet pa se mnogi projekti izloženoga i aktivističkoga tipa odvajaju i osamostaljuju, dok klub stavlja naglasak na glazbenu djelatnost (najčešće punk rock koncerte te slušaonice elektronske glazbe poput drum'n'bass-a ili dub-a). Iako su ti programi bili dosta posjećeniji, kombinacija nejasne strukture vođenja kluba kao i objektivni problemi s prostorom (podrumski prostor je zbog blizine rijeke često bio poplavljen što je uništavalo tehničku infrastrukturu) doveli su do gubitka reputacije koju je ATTACK! stekao i prostor u Tvornici Jedinstvo postaje obični klupski prostor. Sad već pomlađena ekipa voditelja brzo napušta ovo mjesto te ATTACK! u razdoblju od 2003. do 2008. godine praktički djeluje bez prostora organizirajući programe po raznim klubovima iz privatnog stana nove voditeljice Sanje Burlović. Komponenta javnoga djelovanja kroz ulične akcije i performanse (najčešće u okviru FAKI-ja), koja ih

izdvaja od ostalih udruženja mladih, ostaje naglašena.

Atakovci 2008. godine odlučuju skvoterskim akcijama (nelegalnim useljnjem u prostore koji zjape prazni, a u vlasništvu su grada) osvojiti neki javni prostor za daljnje djelovanje. Nakon neuspješne akcije u bivšem klubu Lapidarij (koji i dalje ostaje zaključan te propada iz dana u dan) konačno se uspijevaju skrasiti u bivšoj tvornici Medike u Pierottijevoj ulici. Nakon nekoliko mjeseci pregovora s gradskim vlastima isti prostor dobivaju na korištenje te do danas djeluju tamo pod imenom Autonomni kulturni centar Medika. Naglasak njihova programa još uvijek je ponajviše na glazbenim događanjima, ali vidi se i pozitivan trend ponovnog pokretanja novih programa. Tako u AKC Medika djeluje kazališna radionica s naglaskom na kazalištu potlačenih Augusta Boala, njihova cirkusko-kabaretska scena je vjerojatno najjača i najkvalitetnija na području cijele regije, dok je FAKI uspio zadržati svoju važnost kao javno gradsko događanje. U samom prostoru kluba trenutačno stalno boravi i desetak skvotera/umjetnika koji vlastitim primjerom provode u život mnoge ideološke osnove na kojima se udruga temelji: nonkonformizam, neprofitno djelovanje, antiglobalizam...

U proteklom desetljeću Močvara i ATTACK! su bili zatvarani, zabranjivani, kažnjavani pa čak i fizički napadani, što od državnih i gradskih vlasti što od agresivnih političkih neistomišljenika, ali nikada ni na trenutak nisu prestali biti svojevrsni domovi nezavisne kulture u kojima može nastupati svaki izvođač s pozitivnim stavom i namjerama. Danas u njima djeluju razni projekti od kojih valja istaknuti, u Močvari, prestižnu Galeriju Močvara, bogat program KUM (Kazalište u Močvari) koji ugošćuje brojne važne kazalištarce iz regije i svijeta¹ te etno radionice Dunje Knebl koje su potaknule mnoge mlade glazbenike na ozbiljno proučavanje domaće baštine, a u ATTACK!-u, više puta spomenuti FAKI, radionice novocirkuskih vještina te čitav niz ostalih programa koji obogaćuju ponudu grada. Nezanemariva je i činjenica da klub Močvara jedini u cijeloj državi vodi radionice tehničke poduke za rad u umjetnosti. Na tim radionicama su mnogi danas cijenjeni majstori rasvjete i zvuka stekli svoje prve spoznaje o tim često zanemarivanim aspektima glazbeno-scenskoga stvaranja. Močvara i AKC Medika više nisu jedini alternativni klubovi u gradu. Nezavisna scena je danas jača nego ikada te

ATTACK!, Theatre de femmes

uključuje, primjerice, kino Mosor posvećeno umjetnosti u zajednici, Multimedijalni institut (net.kulturni klub MAMA), queer zajednicu s udrugama Kontra i Iskorak te mnoge druge. Nekim novim klincima Močvara i AKC Medika tek su klubovi u koje povremeno navrate, ali oni među nama koji su s njima odrastali i za njih se borili znaju da su pridonijeli tome da ovaj naš kutak svijeta bude ljepše, bogatije, raznovrsnije i bolje mjesto.

¹ Ove godine gostovali su vodeći svjetski hulahup umjetnik Karis, bosanskohercegovački glazbenik i performer Damir Avdić, najstarije slovensko nezavisno kazalište Glej te kazališna udruga gluhih "Dlan".